

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **BELGIË ALS BLINDE VLEK. HET BEGIN VAN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN**

Nederland viert dezer dagen zichzelf en tweehonderd jaar koninkrijk. Op 29 november 2013 kreeg koning Willem-Alexander in de Nieuwe Kerk in Amsterdam met klaroengeschal drie biografieën overhandigd van de eerste drie Nederlandse koningen, Willem I, Willem II en Willem III. De dag nadien was het naspelen van de landing van prins Willem Frederik van Oranje op het strand van Scheveningen de aanleiding voor opnieuw een koninklijke boekvoorstelling. In de Ridderzaal op het Binnenhof in Den Haag nam Willem-Alexander het eerste exemplaar van *Een nieuwe staat. Het begin van het koninkrijk der Nederlanden* in ontvangst, een rijk geïllustreerde, mooi uitgegeven bundel, met een tricolore (geen oranje) leeslintje. Na de landing in Scheveningen, het mythische *founding moment* van de Nederlandse monarchie, duurde het nog twee jaar, tot 21 september 1815, alvorens Willem Frederik in Brussel officieel werd ingehuldigd als koning Willem I. De bicentennial zal dan ook twee jaar duren, en wordt aangestuurd door het Nationaal Comité 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden, dat ook de opdrachtgever was van *Een nieuwe staat*.

Vanuit het Zuiden, dat in 1815 bij het Koninkrijk der Nederlanden werd aangehecht, kijken we enigszins verbaasd naar zoveel nationale trots van

Historische *re-enactment* in 2013 van de terugkeer naar Nederland van Willem Frederik van Oranje op het strand van Scheveningen in 1813, Foto ANP.

onze Noorderburen. Precies omwille van de afscheuring van België in 1830 sprak Ido De Haan, één van de drie redacteuren van het boek, tijdens de plechtigheid in de Ridderzaal van een “mislukt experiment”. In zijn inleidend hoofdstuk wordt die diagnose echter niet zo duidelijk gesteld, niettegenstaande de vraag naar continuïteit en discontinuïteit vóór en na 1813 er de rode draad van vormt. Was Nederland niet al een monarchie geworden in 1806 met de stichting van het Koninkrijk Holland? Jawel, maar met een “verkeerde” koning, de broer van Napoleon. Oranje is dus het bindteken dat de herdenking van 1813 rechtvaardigt en het Koninkrijk der Nederlanden zijn continuïteit verleent, ook na 1830, toen er geen sprake meer was van een “Verenigd” Koninkrijk.

Redacteur Henk Te Velde, die als enige historicus deel uitmaakt van het Nationaal Comité 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden, problematiseert – in de uitleiding – precies de betekenis van 1813. Hij doet dat door terug te blikken op de herdenkingen in 1863, 1913 en 1963, en benadrukt hoe de “terugkeer van Oranje” van meet af aan als *mythomoteur* ging fungeren van de nieuwe, van Frankrijk onafhankelijke staat. Tegelijk blijkt dat de herinnering aan 1813 ook snel vervaagde in de eeuw van de vooruitgang tot de Eerste Wereldoorlog. De Slag bij Waterloo bleef een veel grotere betekenis behouden,

opnieuw tot meerdere eer en glorie van Oranje, gezien de wapenfeiten en verwondingen van erfprins Willem daar. Toch ziet Te Velde ook in de politieke instellingen, en met name de grondwet van 1814, “een doorgaande lijn” sinds de funderingsperiode 1813-1815 en de ontwikkeling naar een democratie die sindsdien in gang is gezet. Dat heeft ervoor gezorgd dat de Nederlandse democratie tot op vandaag niet officieel op het principe van de volksovereïnteit gebaseerd is en geen verkozen burgemeesters kent. Goed bestuur, rust en orde, met Oranje aan het hoofd, dat het enthousiasme van het volk aan zich kon binden – daar was het de politieke elite om te doen. Te fervent democratisch nationalisme zag men eerder als een bedreiging.

Voor Henk Te Velde gaat het “begin van het koninkrijk” over de periode 1813-1815, maar het is minder duidelijk welke cesuren er voor de andere auteurs voorop zijn gesteld en wat precies de inzet is van dit boek. Zoals tweehonderd jaar Koninkrijk der Nederlanden ietwat vrijblijvend wordt opgevat als “een aaneenschakeling van pogingen om vorm te geven aan de staat”, zo zijn ook de drieëntwintig bijdragen aan dit boek een aaneenschakeling van uiteenlopende onderwerpen, in min of meerdere mate met de vormgeving van de staat gerelateerd (van grondwet via armenzorg en burgerschap tot het slavernijverleden en de heldinnen des vaderlands),

echter zonder achterliggend concept of duidelijke structuur. Zo komt het artikel van Joep Leerssen, dat voor mij een kernstuk is, als twintigste bijdrage op rij, geklemd tussen bijdragen over Joden als Nederlandse burgers en het hoger onderwijs onder Willem I (waarin de stichting van de Gentse en de Luikse universiteit in 1817 tussen haakjes amper een vermelding krijgt). Leerssen van zijn kant gaat tot het hart van de problematiek en probeert te verklaren waarom het staatsvormende experiment van 1813-1815 mislukt is: “tot op grote hoogte” omdat de natievorming die op cultureel gebied gepaard moest gaan met het graven van kanalen en het vormen van een leger, beperkt bleef tot een *rebranding* van de “Hollandse Natie”. “De intellectuelen en bestuurders van de Nederlandse, *ci-devant* Hollandse natie waren behept met een totaal onvermogen om de culturele diversiteit van het nieuwgevormde land onder ogen te zien”, schrijft hij. Nochtans reikten de geopolitieke ambities van Willem Frederik vóór zijn terugkeer in 1813 nog een stuk verder dan de huidige Benelux, tot en met de Duitse linker-Rijnsoever en oer-Duitse steden als Aken, Keulen en Düsseldorf. De prins speelde volgens Leerssen een soort “Kolonisten van Catan” op de Europese landkaart, ongeacht de culturele of historische samenhang van het beoogde grondgebied. Toch zou hij in de verhouding tot zijn land in 1815 blijk geven van een vorm van romantisch historisme, onder meer door het omzetten van de fantasieloze Franse departementsnamen in een soort heruitgevonden Bourgondische provincie-indeling. De provincienaam “Limburg”, vernoemd naar het stamslot aan de Vesder, in de Ardennen tussen Verviers en Aken, is daarvan het beste voorbeeld. Willems taalpolitiek was nog volgens Leerssen van elk romantisch nationalisme gespeend, hij en de “oude Bataaf” Van Maanen zetten met het Nederlands als eenheidstaal veeleer een communicatieve infrastructuur op, die het land tot in de Waalse en Luxemburgse provincies moest samenbinden zoals de kanalen, de wegen en de economie dat deden. Willem I was in de verhouding tot zijn volk of natie dan ook veel meer de autoritaire *ancien régime*-vorst waar zijn latere rivaal Leopold I doorgaans voor versleten wordt. Die was als eerste koning *der Belgen* (niet “van België”) niet alleen grondwettelijk verplicht te aanvaarden dat zijn koningschap in de moderne tijd gebaseerd was op een pact tussen vorst

en volk, maar besefte dat ook terdege. Willem I duidelijk niet. Tegenover het “toegevoegde” Zuiden stelde hij zich bepaald hollandocentrisch op en bood bijvoorbeeld geen enkel herkennings- of aanknopingspunt voor de opbouw van een gedeelde cultuur in een “verenigd” koninkrijk dat meer dan tweehonderd jaar verdeeld was geweest. Zo werd in 1816 de onthoofding van Egmont en Hoorne in Brussel niet herdacht. “De nieuwe Nederlandse staat (...) beperkte zijn historische herinneringsgebied van vóór Waterloo tot de vierhoek Heiligerlee, Mookerhei, Den Briel en Alkmaar.” Met als gevolg dat de pragmatische doelstellingen om de nieuwe staat te integreren en te moderniseren in 1830 strandden op “een informele, allesbeheersende en argeloze eenkennigheid op cultureel gebied”.

Deze “eenkennigheid” blijft tot op zekere hoogte naspeurbaar in voorliggende bundel. Slechts twee historici van bezuiden de landsgrens hebben eraan meegeschreven. Emiel Lamberts plaatst zijn focus buiten het kader van de natiestaat en bespreekt hoe het Verenigd Koninkrijk, maar het afgescheurde België evengoed, pasten in het Europees Concert. Erik Buyst analyseert de “onmogelijke integratie” van Noord en Zuid op economisch vlak, waaruit onder meer blijkt dat het draagvlak van Willems interventionistische economische beleid in het Zuiden smaller was dan vaak wordt aangenomen. Ook de wijdverbreide perceptie bij de tijdgenoten dat de zuidelijke provincies een wingewest vormden voor het rijkere Noorden, wordt door recent onderzoek bevestigd. Het aandeel van het Zuiden in de totale fiscale ontvangsten lag veel hoger dan in de overheidsuitgaven, wat vanaf 1823 resulteerde in een jaarlijkse transfer van 6 à 7 procent van het bbp van Zuid naar Noord.

Een boek dat het begin van tweehonderd jaar koninkrijk voor het voetlicht wil plaatsen, en tot op zekere hoogte een lineaire geschiedvisie op de Nederlandse natiestaat huldigt – “een doorgaande lijn” ziet – kan uiteraard het conflict tussen Noord en Zuid niet centraal plaatsen. Maar door de relatief korte tijdsperiode die belicht wordt, kan het er ook niet overheen springen. Daarom botst bijna elke bijdrage onwillekeurig wel ergens op België en de Belgen – vaak echter als de blinde vlek van het boek. Beeldredacteur Eveline Koolhaas-Grosfeld, die de bundel van prachtige, vaak nooit eerder getoonde

illustraties voorzag, vond zelfs een vergeten *Reis door België in het jaar 1814*, door Evert Maaskamp, met een kaartje van België tot de linkeroever van de Rijn, zoals in Willems neo-Bourgondische droom. “We voelen hier als het ware het spanningsveld waarin Willem I met zijn eenwordingspolitiek moest opereren”, schrijft ze over deze eerste negentiende-eeuwse Nederlandse reisgids van België. Het boek was bedoeld om het “schoone Land en nijver Volk” beter bekend te maken bij het Nederlandse publiek. Het weinige dat over België geschreven was, stond immers niet in verhouding tot de “inwendige rijkdom” van het land. Dat is tweehonderd jaar later natuurlijk anders, alleen is de letterlijke “eenkennigheid” in Noord en Zuid zelfs bij historici helaas nog veel te groot. Laten we dus hopen dat de talrijke herdenkingsinitiatieven in 2013-2015 tot een vruchtbare uitwisseling mogen leiden tussen nog altijd te veel los van elkaar opererende “nationale” historiografische tradities.

GITA DENECKERE

Een nieuwe staat. Het begin van het koninkrijk der Nederlanden, onder redactie van Ido de Haan, Paul de Hoed en Henk te Velde, Prometheus – Bert Bakker, Amsterdam, 2013, 432 p.
